

Βρυξέλλες, 27.11.2013
COM(2013) 820 final

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ**

**Βήματα πρόδου στο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις δικονομικές
εγγυήσεις για τους υπόπτους ή κατηγορουμένους – Ενίσχυση των θεμελίων του
ευρωπαϊκού χώρου ποινικής δικαιοσύνης**

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ**

**Βήματα πρόόδου στο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις δικονομικές
εγγυήσεις για τους υπόπτους ή κατηγορούμενους – Ενίσχυση των θεμελίων του
ευρωπαϊκού χώρου ποινικής δικαιοσύνης**

Σύμφωνα με ένα ευρέως γνωστό αξίωμα «η απονομή δικαιοσύνης από μόνη της δεν αρκεί· πρέπει να γίνεται αντιληπτή και από τους πολίτες». Στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοσύνης, αυτό συνεπάγεται ότι οι πολίτες όχι μόνο πρέπει να έχουν δικαίωμα σε δίκαιη δίκη οπουδήποτε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά να είναι βέβαιοι για αυτό όταν ασκούν το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, οι δικαστικές αρχές των κρατών μελών πρέπει να έχουν αμοιβαία εμπιστοσύνη στη δίκαιη λειτουργία των εθνικών δικαστικών συστημάτων.

Για την ανάπτυξη αυτού του χώρου δικαιοσύνης με βάση την αμοιβαία αναγνώριση και την αμοιβαία εμπιστοσύνη, στο πλαίσιο του προγράμματος της Στοκχόλμης¹ ζητήθηκε από την Επιτροπή να υποβάλει προτάσεις για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων². Αυτή η πολιτική εντολή για ισχυρή εστίαση στην ενίσχυση των δικαιωμάτων των πολιτών στις ποινικές διαδικασίες, προκειμένου να εξασφαλιστεί το δικαίωμα δίκαιης δίκης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, οδήγησε στο πρόγραμμα της Επιτροπής για τα δικονομικά δικαιώματα.

Η παρούσα δέσμη μέτρων αποτελεί τη συνέχεια επιτυχούς νομοθετικού προγράμματος. Σταδιακά, σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος και η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε τρεις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα.

- Η οδηγία σχετικά με το δικαίωμα σε **διερμηνεία και μετάφραση** κατά την ποινική διαδικασία εκδόθηκε το 2010 και πρέπει να μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο μέχρι την 27^η Οκτωβρίου 2013³. Στους εναγόμενους, παρέχονται, αφενός, δωρεάν διερμηνεία όχι μόνο κατά τη διάρκεια της δίκης αλλά και κατά τη διάρκεια των αστυνομικών ανακρίσεων και των σημαντικών συναντήσεων με τον δικηγόρο τους και, αφετέρου, γραπτή μετάφραση όλων των εγγράφων που είναι ουσιώδη προκειμένου να ασκήσουν το δικαίωμα υπεράσπισής τους.
- Το 2012, ακολούθησε η οδηγία σχετικά με το δικαίωμα **ενημέρωσης** στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, η οποία πρέπει να εφαρμοστεί μέχρι τη 2^α Ιουνίου 2014⁴. Στους υπόπτους που συλλαμβάνονται θα πρέπει να παρέχεται πάντα έγγραφο δικαιωμάτων σε απλή καθημερινή γλώσσα, το οποίο να περιέχει πληροφορίες για τα δικαιώματά τους. Το έγγραφο αυτό θα μεταφράζεται αν χρειάζεται.
- Η οδηγία σχετικά με το δικαίωμα **πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα επικοινωνίας σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας** εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2013.⁵ Το μέτρο αυτό βρίσκεται στο επίκεντρο του προγράμματος για τα δικονομικά δικαιώματα. Κατοχυρώνεται το δικαίωμα κάθε υπόπτου να συμβουλευτείται δικηγόρο από τα αρχικά στάδια της διαδικασίας μέχρι την ολοκλήρωσή της. Επιπλέον,

¹ EE C 115 της 4.5.2010, σ. 1.

² EE C 291 της 4.12.2009, σ. 1.

³ Οδηγία 2010/64/ΕΕ της 20ής Οκτωβρίου 2010, EE L 280 της 26.10.2010, σσ. 1–7.

⁴ Οδηγία 2012/13/ΕΕ της 22ας Μαΐου 2012, EE L 142 της 1.6.2012, σσ. 1–10.

⁵ Οδηγία 2013/48/ΕΕ της 22ας Οκτωβρίου 2013, EE L 294 της 6.11.2013, σσ. 1-12.

οποιοσδήποτε στερείται την ελευθερία του έχει την ευκαιρία να επικοινωνεί με την οικογένειά του, και αν έχει συλληφθεί σε άλλη χώρα της ΕΕ, με το προξενείο.

Οι οδηγίες αυτές αποτελούν ορόσημο για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των πολιτών της ΕΕ. Τα καινοτόμα στοιχεία της Συνθήκης της Λισαβόνας στον τομέα του ποινικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της ψηφοφορίας με ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο και του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως συννομοθέτη, οδήγησαν σ' αυτές τις πρωτοπόρες πράξεις, που αποτελούν καρπό της συνεργασίας των θεσμικών οργάνων.

Επιπλέον, τον Ιούνιο του 2011 δημοσιεύθηκε Πράσινη Βίβλος για την εφαρμογή της ενωσιακής ποινικής νομοθεσίας στον τομέα της **κράτησης**, στην οποία διερευνάται η σχέση μεταξύ της κράτησης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στην ΕΕ. Οι συνθήκες κράτησης έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ομαλή λειτουργία της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων, διότι οι συνθήκες κράτησης που δεν συμμορφώνονται με τα πρότυπα θα μπορούσαν να οδηγήσουν ένα δικαστή στην άρνηση έκδοσης εκζητούμενου π.χ. στο πλαίσιο της διαδικασίας του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης⁶. Οι απαντήσεις και η ανάλυσή τους έχουν δημοσιευθεί στον δικτυακό τόπο της Επιτροπής. Το συμπέρασμα είναι ότι, αν και η προσωρινή κράτηση και η προώθηση εναλλακτικών προς αυτή λύσεων αποτελούν σημαντικά θέματα, που έχουν τεθεί από τα κράτη μέλη και την κοινωνία των πολιτών, προτεραιότητα δίδεται στην ορθή και έγκαιρη εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας της ΕΕ⁷.

Η παρούσα ανακοίνωση περιέχει **δέσμη πέντε νομικών μέτρων για να επιτευχθεί πρόοδος στα πρόγραμμα δικονομικών δικαιωμάτων και να ενισχυθούν περαιτέρω τα θεμέλια του ευρωπαϊκού χώρου ποινικής δικαιοσύνης**. Αυτή η δέσμη μέτρων αποτελεί συνέχεια της επιτυχούς πρόσφατης έκδοσης των τριών οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα.

Αποτελείται από **τρεις προτάσεις οδηγιών** σχετικά με:

- (1) την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του **τεκμηρίου αθωότητας** και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας,
- (2) ειδικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, και
- (3) την **προσωρινή νομική συνδρομή** για υπόπτους ή κατηγορούμενους που στερούνται της ελευθερίας τους και τη νομική συνδρομή σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Δεδομένου ότι τα μέτρα που λαμβάνονται πρέπει να είναι ανάλογα προς τον στόχο της δράσης της ΕΕ, οι προτάσεις αυτές συνοδεύονται από **δύο συστάσεις της Επιτροπής**:

- (4) σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για ευάλωτα πρόσωπα που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, και
- (5) σχετικά με το δικαίωμα νομικής συνδρομής για υπόπτους ή κατηγορούμενους σε ποινικές διαδικασίες.

⁶ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, ΕΕ L 190 της 18.7.2002, σσ. 1-18.

⁷ http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/110614_en.htm.

1. ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΕΕ

- *Η κοινή βάση: Ο Χάρτης της ΕΕ και η ΕΣΔΑ*

Η ΕΕ έχει μια ισχυρή παράδοση στην ανάπτυξη και προώθηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης της ΕΕ) και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ) αποτελούν τη βάση για την προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Συνθήκη προσδίδει στον Χάρτη της ΕΕ νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα⁸ και ορίζει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ⁹. Όλα τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ. Το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, το τεκμήριο αθωότητας και τα δικαιώματα της υπεράσπισης, που προβλέπονται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη της ΕΕ και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, πρέπει να τηρούνται στον χώρο δικαιοσύνης της ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι, όσον αφορά τα δικαιώματα που καλύπτονται από την παρούσα δέσμη μέτρων, υφίσταται σημαντικό νομικό πλαίσιο που είναι αναγνωρισμένο στα κράτη μέλη.

Μετατόπιση του κέντρου βάρους: συμπλήρωση της ασφάλειας με τα δικονομικά δικαιώματα και την αμοιβαία εμπιστοσύνη ως προϋπόθεση για την αμοιβαία αναγνώριση

Κατά τη δεκαετία πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, η νομοθεσία της ΕΕ επικεντρώθηκε στη διευκόλυνση της καταπολέμησης του εγκλήματος με αποτέλεσμα την έκδοση εντυπωσιακά μεγάλου αριθμού πράξεων για τη δικαστική συνεργασία και την αμοιβαία αναγνώριση που έχουν ως στόχο τη δίωξη των δραστών ποινικών αδικημάτων. Η πιο γνωστή πράξη είναι η απόφαση-πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, που επιτρέπει την ταχεία μεταφορά των εκζητούμενων μεταξύ κρατών μελών. Πρωταρχικός στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι η ελευθερία κυκλοφορίας των πολιτών μέσω των συνόρων της ΕΕ δεν παρακωλύει τη διασυνοριακή επιβολή του δικαίου.

Οι πράξεις αυτές της ΕΕ επιτρέπουν στις εθνικές δικαστικές αρχές να αναγνωρίζουν αμοιβαία, εύκολα και γρήγορα μέτρα διερεύνησης και καταδικαστικές αποφάσεις κατά εναγομένων σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πράξεις αυτές θεωρούν δεδομένο ότι το αίτημα πρέπει να αναγνωρίζεται και να εκτελείται διότι κάθε κράτος μέλος έχει ένα σύστημα δικαιοσύνης που εγγυάται σε σχετικά παρόμοιο βαθμό τα δικαιώματα δίκαιης δίκης.

Το σύστημα αμοιβαίας αναγνώρισης μπορεί να λειτουργεί ικανοποιητικά μόνο αν τα κράτη μέλη εμπιστεύονται αμοιβαία τα συστήματά τους ποινικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, η προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων ακόμη ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί εμπόδια στην επίτευξη της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που απαιτείται μεταξύ κρατών μελών. Για να ξεπεραστούν αυτά τα εμπόδια η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να διασφαλίσει ότι όλα τα κράτη μέλη τηρούν ένα κοινό ελάχιστο επίπεδο δικονομικών δικαιωμάτων, και ότι τα δικαιώματα αυτά μπορούν να εφαρμόζονται μέσω του δικαίου της ΕΕ.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Συνθήκη της Λισαβόνας, στο άρθρο 82 παράγραφος 2 στοιχείο β) της ΣΛΕΕ, επιτρέπει δράση στο επίπεδο της ΕΕ για τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία. Στην εντολή που έδωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Επιτροπή για την περίοδο 2010-2014, ορίζεται επίσης ότι: «...σημειώθηκε σημαντική πρόοδος στον τομέα της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας σχετικά με μέτρα τα οποία διευκολύνουν την άσκηση ποινικής δίωξης. Είναι πλέον καιρός να αναληφθεί δράση ώστε να βελτιωθεί η ισορροπία ανάμεσα στα μέτρα αυτά και στην προστασία των ατομικών δικονομικών

⁸ Άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ.

⁹ Άρθρο 6 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ.

δικαιωμάτων. Θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για την ενίσχυση των δικονομικών εγγυήσεων και του σεβασμού του κράτους δικαίου κατά τις ποινικές διαδικασίες, ανεξάρτητα από τον τόπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον οποίο αποφασίζουν να ταξιδέψουν, να σπουδάσουν, να εργασθούν ή να ζήσουν οι πολίτες»¹⁰.

- *Εμπιστοσύνη των πολιτών στην ισότιμη εφαρμογή των δικονομικών δικαιωμάτων*

Η ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων για δίκαιη δίκη έχει μια καθαρά διασυνοριακή διάσταση. Περίπου 14,1 εκατομμύρια πολίτες της ΕΕ κατοικούν μόνιμα εκτός της χώρας τους¹¹, ποσοστό 10% των πολιτών της ΕΕ έχει ζήσει και εργαστεί στο εξωτερικό για κάποιο διάστημα της ζωής τους και ποσοστό 13% έχει μεταβεί στο εξωτερικό για λόγους σπουδών ή κατάρτισης¹². Δεδομένου ότι οι άνθρωποι ταξιδεύουν συνεχώς και διακινούνται μέσω των συνόρων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και κινδυνεύουν να εμπλακούν σε ποινικές διαδικασίες εκτός της χώρας τους, η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να διασφαλίσει την ισότιμη εφαρμογή των δικονομικών δικαιωμάτων σε ποινικές διαδικασίες.

2. ΑΝΑΓΚΗ ΛΗΨΗΣ ΚΑΛΑ ΜΕΛΕΤΗΜΕΝΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΓΙΑ ΝΑ ΣΗΜΕΙΩΘΕΙ ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

- *Γιατί πρέπει να προσχωρήσουμε στο επίπεδο της ΕΕ;*

Μόλις εφαρμοστούν από τα κράτη μέλη, οι πρόσφατα εκδοθείσες οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα θα διασφαλίσουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι θα τυγχάνουν ευρέος φάσματος ουσιαστικών εγγυήσεων. Ωστόσο, το πρόγραμμα για τα δικονομικά δικαιώματα πρέπει να ενισχυθεί.

- Θα παρέχονται ταχέως πληροφορίες σε υπόπτους ή κατηγορούμενους σχετικά με το δικαίωμα σιωπής, αλλά τι θα συμβεί αν αυτοί κάνουν χρήση του εν λόγω δικαιώματος; Σε μερικά κράτη μέλη, οι δικαστικές αρχές μπορεί να θεωρήσουν ότι η σιωπή αυτή επιβεβαιώνει τα αποδεικτικά στοιχεία εις βάρος του προσώπου. Τα δικαιώματα δίκαιης δίκης πρέπει να στηρίζονται σε συμπαγή βάση και πρέπει να εξασφαλιστεί η προστασία του **τεκμηρίου αθωότητας** σε ολόκληρη την ΕΕ.
- Σε αυτούς που δεν μπορούν να μιλήσουν ή να κατανοήσουν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας θα παρέχεται διερμηνεία και μετάφραση, αλλά τι γίνεται με αυτούς που, για παράδειγμα, λόγω της νεαρής τους ηλικίας ή ψυχικής αναπηρίας δεν μπορούν να παρακολουθήσουν δεόντως την ποινική διαδικασία και να συμμετάσχουν σ' αυτή; Οι υφιστάμενες οδηγίες της ΕΕ σχετικά με τις εγγυήσεις για υπόπτους και κατηγορουμένους εφαρμόζονται επίσης σε παιδιά. Ωστόσο, λόγω του εγγενώς ευάλωτου χαρακτήρα των παιδιών, αναγνωρίζεται ευρέως από τους ενδιαφερόμενους φορείς και τα κράτη μέλη ότι τα παιδιά χρειάζονται ειδική ενισχυμένη προστασία· για παράδειγμα, υποχρεωτική βοήθεια από δικηγόρο αν είναι αντιμέτωπα με την αστυνομία ή το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης¹³. Επί του παρόντος τα δικαιώματα δίκαιης δίκης των παιδιών και άλλων ευάλωτων προσώπων δεν κατοχυρώνονται επαρκώς στην ΕΕ δεδομένου ότι δεν προβλέπεται γενική προστασία. Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης προβλέπει ρητά ότι θα πρέπει να

¹⁰ Αιτιολογική σκέψη 10, ΕΕ C 295 της 4.12.2009, σ. 1.

¹¹ Eurostat, Στατιστικές για τη μετανάστευση και τους μετανάστες (Μάρτιος 2013).

¹² Ευρωβαρόμετρο 337/2010.

¹³ Βλέπε π.χ. Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη.

θεσπιστεί ειδικό μέτρο το οποίο να προβλέπει ελάχιστους κοινούς κανόνες για τα ευάλωτα άτομα. Αυτοί οι ελάχιστοι κανόνες θα ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών και επομένως θα συμβάλλουν στη βελτίωση της αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων στις ποινικές υποθέσεις. Απαιτούνται **ειδικές εγγυήσεις** για να καλυφθούν οι ανάγκες των παιδιών και των ευάλωτων ατόμων κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

- Η οδηγία σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο παρέχει σε κάθε ύποπτο ή κατηγορούμενο το δικαίωμα υπεράσπισης από δικηγόρο από τα αρχικά στάδια της διαδικασίας, και π.χ. κατά την εξέταση από την αστυνομία. Ωστόσο τι θα συμβεί όταν δεν έχουν τους πόρους για να πληρώσουν δικηγόρο; Για την πραγματική εξασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο θα χρειαστούν **νομική συνδρομή**.
- *Ανάγκη εξισορροπημένης δράσης*

Η Επιτροπή υποβάλει εξισορροπημένη δέσμη μέτρων, συνεκτιμώντας τις διαφορές μεταξύ των νομικών παραδόσεων και συστημάτων των κρατών μελών και σεβόμενη τις διαφορές αυτές, όπως προβλέπεται στο άρθρο 82 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, και επιδιώκει να προωθήσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη τηρώντας παράλληλα την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 5 της ΣΕΕ). Κάθε στοιχείο έχει αξιολογηθεί με προσοχή για να αποφασισθεί αν πρέπει να αναληφθεί δράση στο επίπεδο της ΕΕ και σε καταφατική περίπτωση, σε ποιο επίπεδο και με ποια μορφή, συμπεριλαμβανομένου του πιθανού κόστους για τα κράτη μέλη. Είναι ιδιαίτερα προφανές ότι απαιτείται σύνεση σε περιόδους δημοσιονομικής εξυγίανσης όπου οι συνέπειες του κόστους πρέπει να αξιολογούνται προσεκτικά. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, για παράδειγμα, στον τομέα της νομικής συνδρομής, η Επιτροπή δεν προτείνει στο πλαίσιο της δέσμης μέτρων, νομικά δεσμευτικές παραμέτρους για την εξέταση της τήρησης των προϋποθέσεων πρόσβασης στη νομική συνδρομή βάσει οδηγίας. Το κόστος για τα κράτη μέλη όσον αφορά την παροχή προσωρινής νομικής συνδρομής και νομικής συνδρομής κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης θα είναι περιορισμένο.

- *Ευρύτερη προοπτική: δικονομικές εγγυήσεις και η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία*

Αυτή η δέσμη μέτρων θα συμβάλλει επίσης στην ενίσχυση των νομικών εγγυήσεων για τα πρόσωπα στο πλαίσιο της διαδικασίας που κινείται από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία. Η πρόσφατα υποβληθείσα πρόταση κανονισμού του Συμβουλίου¹⁴ διευκρινίζει ότι ο ύποπτος έχει όλα τα δικαιώματα που χορηγούνται από τη νομοθεσία της ΕΕ, τον Χάρτη της ΕΕ και το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, και αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα νομικής συνδρομής και το δικαίωμα στο σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας. Η καθιέρωση ενισχυμένων δικαιωμάτων θα ενδυναμώσει τις δικονομικές εγγυήσεις που εφαρμόζονται στις διαδικασίες που ασκούνται από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία και θα προωθήσει την εμπιστοσύνη του κοινού στην ορθή λειτουργία του θεσμού αυτού.

3. ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

3.1. Ισχυρό θεμέλιο για δίκαιη δίκη – το τεκμήριο αθωότητας

- *Το τεκμήριο αθωότητας— θεμελιώδης αρχή της δικαιοσύνης*

Η αρχή ότι οι εναγόμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους από δικαστήριο με οριστική απόφαση και ότι η εισαγγελική αρχή πρέπει να αποδείξει την ενοχή

¹⁴ Πρόταση κανονισμού του Συμβουλίου σχετικά με τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, COM(2013) 534 final της 17.7.2013.

τους είναι μία από τις παλαιότερες και σημαντικότερες αρχές στην ποινική διαδικασία ή οποία έχει κατοχυρωθεί σε όλες τις μείζονες διεθνείς και περιφερειακές πράξεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Εμπνεόμενο από το άρθρο 6 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 11 παράγραφος 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το άρθρο 48 παράγραφος 1 του Χάρτη της ΕΕ ορίζει τα εξής: «Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο».

Στην πορεία των ετών το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) διευκρίνισε το πεδίο εφαρμογής της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Το άρθρο 6 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνει τρία βασικά ζητήματα¹⁵: το δικαίωμα να μην αναφέρεται κάποιος ως ένοχος από δημόσιες αρχές πριν από την έκδοση οριστικής απόφασης¹⁶, ότι το βάρος της απόδειξης φέρουν οι εισαγγελικές αρχές και ότι κάθε εύλογη αμφιβολία για την ενοχή αποβαίνει υπέρ του κατηγορουμένου¹⁷ και το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την κατηγορία¹⁸. Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί ουσιώδες προαπαιτούμενο της δίκαιης δίκης και το ΕΔΔΑ έχει δηλώσει ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αυτού υπονομεύει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη¹⁹. Αυτό εφαρμόζεται ιδίως στο δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, στο δικαίωμα μη συνεργασίας και στο δικαίωμα σιωπής.²⁰

Το δικαίωμα του τεκμηρίου αθωότητας περιλαμβάνει διαφορετικές ανάγκες και βαθμούς προστασίας σχετικά με τα φυσικά πρόσωπα και τα νομικά πρόσωπα, όπως αναγνωρίζεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης²¹. Η πρόταση οδηγίας λαμβάνει υπόψη αυτές τις διαφορές και επομένως εφαρμόζεται μόνο στα φυσικά πρόσωπα.

- *Το τεκμήριο αθωότητας ως θεμέλιο και συνδεδετικός ιστός των δικαιωμάτων που θεσπίζονται στις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα*

Τα δικαιώματα δίκαιης δίκης που αναφέρονται στις ισχύουσες πράξεις της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ενημέρωσης, του δικαιώματος κατανόησης και παρακολούθησης της διαδικασίας και του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, συμπληρώνουν επομένως το τεκμήριο αθωότητας και δεν μπορούν να διαχωριστούν από αυτό για τη διασφάλιση δίκαιης δίκης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Στο πρόγραμμα της Στοκχόλμης κλήθηκε η Επιτροπή να εξετάσει περαιτέρω στοιχεία των ελάχιστων δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων, και ιδίως το τεκμήριο αθωότητας. Η Επιτροπή προτείνει σε μία οδηγία την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας στην ποινική διαδικασία, πτυχών που συνδέονται στενά και είναι απαραίτητες για την ομαλή λειτουργία τόσο των δικονομικών δικαιωμάτων όσο και των πράξεων αμοιβαίας αναγνώρισης σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Θα συνεχίσει να προωθεί μεταξύ των επαγγελματιών του χώρου μια νοοτροπία περιορισμού της προσφυγής σε μέτρα όπως η προσωρινή κράτηση.

- *Ενίσχυση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος στο σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας στο επίπεδο της ΕΕ*

¹⁵ Barberà, Messegué και Jabardo κατά Ισπανίας, αιτήσεις αριθ. 10588/83, 10589/83 και 10590/83, απόφαση της 6^{ης} Δεκεμβρίου 1988.

¹⁶ Minelli κατά Ελβετίας, αίτηση αριθ. 8660/79, απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1983.

¹⁷ Βλέπε υποσημείωση 14.

¹⁸ Το ζήτημα αυτό εξετάζεται στην οδηγία 2012/13/ΕΕ της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.

¹⁹ John Murray κατά ΗΒ, αίτηση αριθ. 18731/91, απόφαση της 26^{ης} Ιανουαρίου 1996.

²⁰ Murray κατά ΗΒ, βλέπε ανωτέρω, Funke κατά Γαλλίας, αίτηση αριθ. 10828/84, απόφαση της 25^{ης} Φεβρουαρίου 1993, Saunders κατά ΗΒ, αίτηση αριθ. 19187/91, απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1996.

²¹ Βλέπε μεταξύ άλλων υπόθεση C-301/04 Ρ Επιτροπή κατά SGL Carbon, Συλλογή 2006, σ. I-5915 και υπόθεση T-112/98 Mannesmannröhren-Werke κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. II-732.

Η προτεινόμενη οδηγία εστιάζεται σε ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας που απορρέουν από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και στις οποίες υπάρχει ανάγκη θέσπισης κοινών ελάχιστων προτύπων για τη διασφάλιση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Παρέχει σταθερή βάση σε άλλες πράξεις σχετικές με δικονομικά δικαιώματα που έχουν ήδη εκδοθεί ή προτείνονται μαζί με την οδηγία αυτή.

Επιπλέον, δεδομένου ότι το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη αποτελεί ουσιώδες δικαίωμα υπεράσπισης, καθώς και τμήμα του δικαιώματος δίκαιης δίκης, σύμφωνα με την ερμηνεία του ΕΔΔΑ²², η ενίσχυση του δικαιώματος αυτού θα συμβάλλει στην ενίσχυση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και για τον λόγο αυτό συμπεριλαμβάνεται στην πρόταση.

Το επίπεδο των εγγυήσεων στη νομοθεσία των κρατών μελών είναι, σε γενικές γραμμές, αποδεκτό και δεν φαίνεται να υφίσταται συστημικό πρόβλημα στον τομέα αυτό. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημεία όπου θα πρέπει να ενισχυθούν οι νομικές εγγυήσεις. Επιπλέον, το τεκμήριο αθωότητας εξακολουθεί ακόμη να παραβιάζεται υπερβολικά συχνά σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

α) Όχι δημόσια αναφορά στην ενοχή πριν από την καταδίκη

Μια δημόσια δήλωση που γίνεται από την αστυνομία ή από δικαστικές αρχές και περιλαμβάνει ισχυρισμό ενοχής προσώπου που δεν έχει καταδικαστεί οριστικά, βλάπτει τη φήμη του προσώπου αυτού και μπορεί να επηρεάσει τους ενόρκους ή το δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ²³ η οδηγία ορίζει ως πάγια αρχή ότι πριν από την οριστική καταδίκη, οι επίσημες αποφάσεις και δηλώσεις, από, για παράδειγμα, την αστυνομία και τις δικαστικές αρχές δεν πρέπει να παρουσιάζουν τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο ως ένοχο. Με αυτόν τον τρόπο η οδηγία προστατεύει τη φήμη και την ιδιωτική ζωή εκείνων που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες.

β) Το βάρος απόδειξης – τυχόν αμφιβολία για την ενοχή θα πρέπει να αποβαίνει υπέρ του υπόπτου ή κατηγορουμένου

Στις ποινικές διαδικασίες, το βάρος απόδειξης θα πρέπει να φέρουν οι εισαγγελικές αρχές και τυχόν αμφιβολία θα πρέπει να αποβαίνει υπέρ του υπόπτου ή κατηγορουμένου, με την επιφύλαξη της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος κατά την αξιολόγηση της ενοχής του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Μια δικαστική απόφαση πρέπει να βασίζεται στα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν ενώπιον του δικαστηρίου και όχι σε εικασίες ή υποθέσεις. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι σε ειδικές και περιορισμένες περιπτώσεις μπορεί να επέλθει αντιστροφή του βάρους απόδειξης προς την υπεράσπιση, και η οδηγία θα το λαμβάνει υπόψη, επιτυγχάνοντας εξισορρόπηση του δημοσίου συμφέροντος για την αποτελεσματική δίωξη και των δικαιωμάτων της υπεράσπισης²⁴.

γ) Το δικαίωμα σιωπής – όχι εξαναγκασμός για αυτοενοχοποίηση ή συνεργασία

Το δικαίωμα σιωπής, το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης και το δικαίωμα μη συνεργασίας είναι «γενικώς αναγνωρισμένα διεθνή πρότυπα που βρίσκονται στο επίκεντρο της έννοιας της

²² *Colozza κατά Ιταλίας*, αίτηση αριθ. 9024/80, απόφαση της 12^{ης} Φεβρουαρίου 1985.

²³ *Minelli κατά Ελβετίας*, αίτηση αριθ. 8660/79, απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1983· *Alenet de Ribemont κατά Γαλλίας*, αίτηση αριθ. 15175/89, απόφαση της 10^{ης} Φεβρουαρίου 1995· *Pandy κατά Βελγίου*, αίτηση 13583/02, απόφαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 2006· *Garlicki κατά Πολωνίας*, αίτηση 36921/07, απόφαση της 14^{ης} Ιουνίου 2011.

²⁴ *Salabiaku κατά Γαλλίας*, αίτηση 10519/83, απόφαση της 7^{ης} Οκτωβρίου 1988· *Barberà, Messegué και Jabardo κατά Ισπανίας*, αίτηση 10590/83, απόφαση της 6^{ης} Δεκεμβρίου 1988.

δίκαιης δίκης»²⁵. Τα δικαιώματα αυτά διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν μπορεί να εξαναγκασθεί καταχρηστικά να προσκομίσει αποδείξεις, γεγονός που θα παραβίαζε την αρχή ότι το βάρος απόδειξης φέρουν οι εισαγγελικές αρχές.

Η προτεινόμενη οδηγία όχι μόνο τηρεί τις αρχές αυτές όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα, αλλά προβλέπει ειδικό μέσο ένδικης προστασίας. Κάθε χρήση αποδείξεων που συγκεντρώθηκαν κατόπιν παραβίασης των δικαιωμάτων αυτών αποκλείεται εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η χρήση των αποδείξεων αυτών δεν θίγει τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

δ) Το δικαίωμα παράστασης στη δίκη – κοινό ελάχιστο πρότυπο και μέσο ένδικης προστασίας

Αν ένας ύποπτος ή κατηγορούμενος δικάζεται ερήμην, δηλαδή δεν παρίσταται στη δίκη, διακυβεύεται το δικαίωμα υπεράσπισης διότι δεν παρέχεται στον εναγόμενο η ευκαιρία να παρουσιάσει στο δικαστήριο τη δική του εκδοχή για τα γεγονότα και να αντικρούσει τις αποδείξεις.

Η απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ²⁶ βελτίωσε την προστασία των εν λόγω εναγομένων σε ορισμένες πράξεις της ΕΕ σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων σύμφωνα με τα πρότυπα του ΕΔΔΑ²⁷, καθιερώνοντας πιθανό λόγο άρνησης σε υποθέσεις δικαστικής συνεργασίας αν δεν έχουν τηρηθεί ορισμένα κοινά ελάχιστα πρότυπα.

Επομένως, η προτεινόμενη οδηγία ανάγει το θεμελιώδες δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη, που έχει θεσπιστεί από την ΕΣΔΑ, σε ελάχιστο πρότυπο της ΕΕ το οποίο εφαρμόζεται και στις εθνικές ποινικές διαδικασίες. Το δικαίωμα αυτό υπόκειται σε πολύ περιορισμένες εξαιρέσεις που διασφαλίζουν ότι η δικαιοσύνη δεν καθυστερεί αδικαιολόγητα λόγω κακόπιστων εναγομένων. Προβλέπεται ένα συγκεκριμένο μέσο ένδικης προστασίας με τη μορφή επανεκδίκασης της υπόθεσης, όπως θεσπίστηκε από το ΕΔΔΑ²⁸ σε περιπτώσεις παραβίασης του δικαιώματος παράστασης στη δίκη.

3.2. Προστασία για αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο – ειδικές εγγυήσεις για ευάλωτα πρόσωπα

- Ποιος χρειάζεται ειδική προστασία και γιατί;

Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης τονίζει την ανάγκη ενίσχυσης των δικαιωμάτων των προσώπων που είναι ευάλωτα σε ποινικές διαδικασίες: «είναι σημαντικό να αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στον ύποπτο ή κατηγορούμενο ο οποίος δεν μπορεί να κατανοήσει ή να παρακολουθήσει το περιεχόμενο ή το νόημα της διαδικασίας λόγω, π.χ., της ηλικίας του ή της ψυχικής ή σωματικής του κατάστασης.»²⁹

Τα διεθνή πρότυπα και η νομολογία του ΕΔΔΑ αναγνωρίζουν τις ειδικές τους ανάγκες. Ένα πρόσωπο μπορεί να είναι ευάλωτο διότι δεν μπορεί να συμμετάσχει αποτελεσματικά στις ποινικές διαδικασίες: «η αποτελεσματική συμμετοχή σε αυτό το πλαίσιο προϋποθέτει ότι ο κατηγορούμενος κατανοεί ευρέως τον χαρακτήρα της δίκης, καθώς και το διακύβευμα για τον ίδιο, συμπεριλαμβανομένης της σημασίας κάθε ποινής που μπορεί να του επιβληθεί»³⁰.

²⁵ *Heaney και McGuinness κατά Ιρλανδίας*, αίτηση 34720/97, απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2000.

²⁶ Απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2009, για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαisiών 2002/584/ ΔΕΥ, 2005/214/ ΔΕΥ, 2006/783/ ΔΕΥ, 2008/909/ ΔΕΥ και 2008/947/ ΔΕΥ, ΕΕ L 81 της 27.3.2009, σσ. 24-36.

²⁷ *Colozza κατά Ιταλίας*, αίτηση 9024/80, απόφαση της 12^{ης} Φεβρουαρίου 1985.

²⁸ Βλέπε υποσημείωση 25.

²⁹ ΕΕ C 291 της 4.12.2009, σ.1.

³⁰ *S.C. κατά ΗΒ*, αίτηση αριθ. 60958/00, απόφαση της 10^{ης} Νοεμβρίου 2004.

Τα παιδιά θεωρούνται εξ' ορισμού ευάλωτα, λόγω της νεαρής ηλικίας, της μη ολοκληρωμένης σωματικής και ψυχολογικής ανάπτυξης και της συναισθηματικής τους ανωριμότητας³¹. Τα παιδιά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο κακής μεταχείρισης και προβλημάτων υγείας απ' ότι άλλοι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι· ενδέχεται να μην μπορούν να εκφράσουν δεόντως τις δυσκολίες τους ή τα προβλήματα υγείας. Επομένως, όλα τα κράτη μέλη θεωρούν ότι τα παιδιά χρειάζονται ειδικές εγγυήσεις και προστασία στην ποινική διαδικασία.

Η κατάσταση είναι διαφορετική για τους ενήλικους. Οι λόγοι για τους οποίους ένας ενήλικος ενδέχεται να μην μπορεί να συμμετέχει αποτελεσματικά στη διαδικασία μπορεί να είναι πολλαπλοί, για παράδειγμα, ψυχική ασθένεια, σωματική αναπηρία ή μαθησιακή δυσκολία. Δεν υπάρχει τυποποιημένος ορισμός του ευάλωτου ενήλικου στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας στα κράτη μέλη της ΕΕ.

- *Μια οδηγία που εστιάζεται σε βασικές εγγυήσεις για τα παιδιά*

Οι τρεις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα που ήδη εκδόθηκαν εφαρμόζονται σε όλους τους υπόπτους ή κατηγορούμενους, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών. Ωστόσο, μολονότι προβλέπουν εγγυήσεις ειδικά για παιδιά, δεν λαμβάνουν επαρκώς υπόψη τις ειδικές ανάγκες που αυτά μπορεί να έχουν, π.χ. τη δυσκολία ή αδυναμία κατανόησης και παρακολούθησης της διαδικασίας, τον αυξημένο κίνδυνο κακής μεταχείρισης λόγω του ευάλωτου χαρακτήρα τους.

Η προτεινόμενη οδηγία θα διασφαλίζει:

- ότι οι δικονομικές εγγυήσεις εφαρμόζονται στα παιδιά από τότε που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι για τη διάπραξη αδικήματος (πεδίο)·
- ότι τα παιδιά επικουρούνται από τους γονείς τους ή από άλλα ενδεδειγμένα πρόσωπα όταν συλλαμβάνονται, και ότι τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς τους ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους·
- ότι τα παιδιά δεν μπορούν να παραιτηθούν του δικαιώματός τους υπεράσπισης από δικηγόρο δεδομένου ότι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να μην κατανοούν τις συνέπειες των ενεργειών τους· η υποχρεωτική πρόσβαση σε δικηγόρο είναι το βασικό μέτρο της προτεινόμενης οδηγίας·
- ότι η προσωπική και οικογενειακή τους κατάσταση και οι ανάγκες τους αξιολογούνται δεόντως πριν από την έκδοση απόφασης και ότι τα παιδιά υπόκεινται σε ιατρική εξέταση αν στερούνται της ελευθερίας τους· ότι κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η εξέταση διενεργείται με τρόπο που να συνεκτιμά την ηλικία και το επίπεδο ωριμότητας του παιδιού και ότι η εξέταση από την αστυνομία καταγράφεται οπτικοακουστικά εκτός αν η καταγραφή αυτή θα ήταν καταχρηστική·
- ότι τα παιδιά δεν μπορούν να δικασθούν ερήμην· ότι τα παιδιά δεν μπορούν να κηρυχθούν ένοχοι χωρίς να τους δοθεί η ευκαιρία να αντικρούσουν τους λόγους αυτής της καταδίκης και να κατανοήσουν τους λόγους πιθανής καταδίκης για την πρόληψη της εκ νέου διάπραξης αδικημάτων από αυτά και την προώθηση της κοινωνικής τους ένταξης·
- ότι οι δικαστικές αρχές που ασχολούνται με παιδιά έχουν λάβει εξειδικευμένη κατάρτιση· ότι η ιδιωτική ζωή του παιδιού προστατεύεται για να διευκολυνθεί η εκ

³¹ Βάσει του άρθρου 1 της Σύμβασης των ΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού, που έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και την ίδια την ΕΕ, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών.

νέου ένταξή του στην κοινωνία, π.χ. διασφαλίζοντας ότι η διαδικασία κατ' αρχήν λαμβάνει χώρα κεκλεισμένων των θυρών·

- ότι τα παιδιά στερούνται της ελευθερίας τους μόνο ως έσχατο μέσο και ότι κρατούνται χωριστά από τους ενήλικες.

Από τα διεθνή πρότυπα απορρέει ότι τα παιδιά που έρχονται αντιμέτωπα με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να τυγχάνουν εναλλακτικών προς τη φυλάκιση μέτρων και μέτρων εκπαίδευσης και θα πρέπει να στερούνται της ελευθερίας τους μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις. Τα παιδιά βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη θέση όταν στερούνται της ελευθερίας τους λόγω των εγγενών κινδύνων για τη σωματική, την ψυχική και την κοινωνική τους ανάπτυξη. Για την αποφυγή της κακής μεταχείρισης και της κακοποίησης σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας θα πρέπει να προβλέπονται ορισμένα μέτρα προστασίας. Δεδομένων των εν λόγω συγκεκριμένων αναγκών των παιδιών, η οδηγία περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες για την ειδική μεταχείριση των παιδιών σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας.

Επομένως, η οδηγία, η οποία θα προωθήσει τα δικαιώματα του παιδιού, λαμβάνει υπόψη διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και συστάσεις για φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη και αποτελεί τμήμα του θεματολογίου της ΕΕ για τα δικαιώματα του παιδιού³². Η οδηγία δεν θα επηρεάσει τους εθνικούς κανόνες που καθορίζουν την ποινική ευθύνη³³.

- *Σύσταση της Επιτροπής που διασφαλίζει την αναγνώριση των ευάλωτων προσώπων και τη συνεκτίμηση των αναγκών τους*

Ο καθορισμός των λόγων για τους οποίους ένα πρόσωπο μπορεί να είναι ευάλωτο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας – εκτός από τη νεαρή ηλικία – δεν είναι δυνατός κατά το παρόν στάδιο. Κάθε προσπάθεια καθορισμού θα μπορούσε να εκληφθεί ακόμη και ως στιγματισμός του προσώπου. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από ορισμένες διαβουλεύσεις και συνεδριάσεις με τους ενδιαφερόμενους φορείς και τα κράτη μέλη.

Ωστόσο, ταυτόχρονα γίνεται γενικώς αποδεκτό από τους ενδιαφερόμενους φορείς ότι μερικά πρόσωπα χρειάζονται ειδικές εγγυήσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας για να διασφαλιστεί η κατανόηση και η άσκηση των δικαιωμάτων τους. Αν τα πρόσωπα αυτά δεν κατανοούν τη διαδικασία ή τις συνέπειες ενεργειών όπως η ομολογία, είτε διότι δεν έχει εντοπιστεί ο ευάλωτος χαρακτήρας τους είτε διότι δεν έχουν θεσπιστεί ειδικές εγγυήσεις, υπονομεύεται η αρχή της ισότιμης μεταχείρισης, γεγονός που μειώνει τις πιθανότητές τους για διεξαγωγή δίκαιης δίκης και απειλεί την ακεραιότητα της δικαστικής διαδικασίας. Αν δεν αναληφθεί δράση στο ενωσιακό επίπεδο θα εξακολουθεί να υφίσταται άνισο επίπεδο προστασίας σε ολόκληρη την ΕΕ. Επομένως, η μόνη εξισορροπημένη προσέγγιση που θα συμφιλίωνε τις σχετικές με την αναλογικότητα και επικουρικότητα σκέψεις με την ανάγκη ενίσχυσης του επιπέδου προστασίας των ευάλωτων προσώπων είναι μια σύσταση της Επιτροπής για την προώθηση των βασικών δικαιωμάτων των ευάλωτων προσώπων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

- Στο επίκεντρο της σύστασης βρίσκεται η θέσπιση μηχανισμών αξιολόγησης για να διασφαλίζεται ότι τα ευάλωτα πρόσωπα εντοπίζονται και αναγνωρίζονται και ότι οι ειδικές τους ανάγκες καλύπτονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Συνιστάται η διενέργεια αξιολόγησης από ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα, που θα διαφαλίζει την

³² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών της 15.2.2011, COM(2011) 60 τελικό.

³³ Αυτή είναι η ηλικία που τα παιδιά γίνονται ποινικά υπεύθυνα για τις πράξεις τους.

ορθή διαπίστωση του βαθμού του ευάλωτου χαρακτήρα του προσώπου και θα αναγνωρίζει τις ειδικές του ανάγκες.

- Καθιέρωση κατάλληλων εγγυήσεων για τα ευάλωτα πρόσωπα: η σύσταση καλεί τα κράτη μέλη να θεσπίσουν συγκεκριμένες εγγυήσεις ανάλογα με την αξιολόγηση, όπως υποχρεωτική πρόσβαση σε δικηγόρο, συνδρομή από ενδεδειγμένο τρίτο πρόσωπο, οπτικοακουστική καταγραφή της εξέτασης από την αστυνομία και ιατρική συνδρομή.

Η σύσταση παρέχει στα κράτη μέλη μεγαλύτερη ευελιξία απ' ότι μια οδηγία, αλλά συμβάλλει ταυτόχρονα στην ενίσχυση των προτύπων για τα δικονομικά δικαιώματα των ευάλωτων ενηλίκων και στην ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Η Επιτροπή θα αξιολογήσει τον βαθμό στον οποίο τα κράτη μέλη έχουν λάβει μέτρα για να εφαρμόσουν τη σύσταση τέσσερα έτη μετά τη δημοσίευσή της και, αν απαιτείται, θα προτείνει νομοθετικά μέτρα για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των ευάλωτων προσώπων.

3.3. Αποτελεσματικό δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο – το δικαίωμα νομικής συνδρομής

Εμπνεόμενο από το άρθρο 6 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της ΕΣΔΑ, το άρθρο 47 εδάφιο 3 του Χάρτη ορίζει ότι «Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη».

Το δικαίωμα νομικής συνδρομής συνδέεται άρρηκτα με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Για τα πρόσωπα που δεν διαθέτουν πόρους η πρόσβαση σε δικηγόρο μπορεί να γίνει εφικτή μόνο αν το κράτος παρέχει νομική συνδρομή για να εξασφαλίσει τη νομική βοήθεια. Επομένως, για να είναι αποτελεσματικό το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, και για την περαιτέρω ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πρέπει να παρέχεται νομική συνδρομή σε αυτούς που τη χρειάζονται.

Μια οδηγία που εστιάζεται σε ορισμένες πτυχές του δικαιώματος νομικής συνδρομής

- *Κατοχύρωση της νομικής συνδρομής για πρόσβαση σε δικηγόρο όταν αυτό είναι περισσότερο αναγκαίο - «προσωρινή νομική συνδρομή»*

Στα αρχικά στάδια της διαδικασίας, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος είναι ιδιαίτερα ευάλωτος, ειδικά αν στερείται την ελευθερία του. Η πρόσβαση σε δικηγόρο στα εν λόγω στάδια της διαδικασίας έχει πρωταρχική σημασία για την προστασία των δικαιωμάτων δίκαιης δίκης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, όπως διαπιστώθηκε στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Δυνάμει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ απαιτείται, κατά κανόνα, η χορήγηση στους ύποπτους ή κατηγορούμενους πρόσβαση σε νομική βοήθεια, αν χρειάζεται με τον αυτόματο διορισμό δικηγόρου, από τότε που προφυλακίζονται ή κρατούνται. Τα πρόσωπα αυτά δεν θα πρέπει να περιμένουν τη διεκπεραίωση της αίτησής τους για νομική συνδρομή και την αξιολόγηση της επιλεξιμότητάς τους για να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο.

Επομένως, η προτεινόμενη οδηγία για το δικαίωμα νομικής συνδρομής προβλέπει ότι οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι που στερούνται της ελευθερίας τους έχουν πρόσβαση σε προσωρινή νομική συνδρομή στα εν λόγω αρχικά στάδια της διαδικασίας και μέχρι την οριστική απόφαση της αρμόδιας αρχής σχετικά με την αίτηση νομικής συνδρομής.

- *Ειδική εστίαση σε εκείνους που υπόκεινται στη διαδικασία ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης*

Η οδηγία για την πρόσβαση σε δικηγόρο προβλέπει δικαίωμα διττής νομικής εκπροσώπησης στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, π.χ. τόσο στο κράτος μέλος εκτέλεσης όσο και στο κράτος μέλος έκδοσης, για να τονωθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη σε

ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, για να είναι αποτελεσματική αυτή η διάταξη πρέπει να κατοχυρωθεί η πρόσβαση στη νομική συνδρομή στο πλαίσιο της διαδικασίας ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Πρέπει επίσης να δοθεί στους εκζητούμενους βάσει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης το δικαίωμα προσωρινής νομικής συνδρομής όταν στερούνται της ελευθερίας τους στο κράτος μέλος εκτέλεσης, χωρίς να χρειάζεται να περιμένουν τη διεκπεραίωσή της αίτησής τους για νομική συνδρομή προκειμένου να τύχουν νομικών συμβουλών.

Σύσταση σχετικά με μερικά περαιτέρω ζητήματα όσον αφορά τη νομική συνδρομή στις ποινικές διαδικασίες

- *Προς μεγαλύτερη σύγκλιση των κριτηρίων για τη χορήγηση του δικαιώματος νομικής συνδρομής*

Από το άρθρο 47 παράγραφος 3 του Χάρτη της ΕΕ και το άρθρο 6 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της ΕΣΔΑ συνάγεται ότι τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίσουν κατά πόσον ένα πρόσωπο δικαιούται νομική συνδρομή αν δεν έχει επαρκείς πόρους («δοκιμή μέσων»), και/ή κατά πόσον το συμφέρον της δικαιοσύνης απαιτεί να χορηγηθεί νομική συνδρομή, για παράδειγμα, σε πολύπλοκη υπόθεση ή λόγω της προσωπικής κατάστασης του υπόπτου, της σοβαρότητας του αδικήματος ή της βαρύτητας της πιθανής κύρωσης («δοκιμή βασιμότητας»).

Ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται και αξιολογούνται αυτά τα κριτήρια επιλεξιμότητας διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των κρατών μελών. Μερικά κράτη μέλη εφαρμόζουν μόνο τη δοκιμή μέσων, άλλα κράτη εφαρμόζουν μόνο τη δοκιμή βασιμότητας, ενώ μερικά κράτη συνδυάζουν τα δύο κριτήρια. Υπάρχουν επίσης σημαντικές διαφορές στον τρόπο ερμηνείας και κατανόησης της δοκιμής μέσων και της δοκιμής βασιμότητας.

Λόγω της μεγάλης ποικιλομορφίας των συστημάτων νομικής συνδρομής και της ανάγκης τήρησης της αναλογικότητας των ενδεχόμενων μέτρων, ιδίως σε περιόδους οικονομικών και δημοσιονομικών προκλήσεων, το ζήτημα αυτό εξετάζεται στο πλαίσιο σύστασης. Η σύσταση προβλέπει κοινά αντικειμενικά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση της επιλεξιμότητας της νομικής συνδρομής. Διευκρινίζει το πλαίσιο για την αξιολόγηση, όπως έχει αναπτυχθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ, και προωθεί τη σύγκλιση των διαφορετικών νομικών συστημάτων ενόψει της ενδυνάμωσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

- *Διασφάλιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών νομικής συνδρομής*

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η υποχρέωση του κράτους να παρέχει δωρεάν νομική βοήθεια δεν εξαντλείται απλά με τον διορισμό δικηγόρου αμειβόμενου από το δημόσιο³⁴. Το κράτος πρέπει να διασφαλίζει ότι η βοήθεια που παρέχεται από τον επιφορτισμένο με τη νομική συνδρομή δικηγόρο είναι συγκεκριμένη και αποτελεσματική. Για τον σκοπό αυτό, η σύσταση καλεί τα κράτη μέλη να θεσπίσουν μηχανισμούς για να διασφαλίζεται η παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών νομικής συνδρομής, να προωθήσουν συστήματα για τη διαπίστευση των δικηγόρων και τη συνεχή επαγγελματική κατάρτιση για τους επαγγελματίες και τους δικηγόρους που είναι επιφορτισμένοι με τη νομική συνδρομή. Η υλοποίηση της σύστασης αυτής θα βελτιώσει την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών νομικής συνδρομής και θα αυξήσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη στα δικαστικά συστήματα των άλλων κρατών μελών.

Για να στηρίξει τα αποτελέσματα και την εφαρμογή της σύστασης, η Επιτροπή θα αξιοποιήσει την υφιστάμενη ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δικαστική συνεργασία σε

³⁴ ΕΔΔΑ υπόθεση *Pavlenko κατά Ρωσίας*, αίτηση αριθ. 42371/02, απόφαση της 4^{ης} Οκτωβρίου 2010, σκέψη 99.

ποινικές υποθέσεις. Η ομάδα μπορεί να επικουρήσει την Επιτροπή κατά την εκπόνηση κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή της σύστασης και να διευκολύνει την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών. Η Επιτροπή θα αξιολογήσει τον βαθμό στον οποίο τα κράτη μέλη έλαβαν μέτρα για να εφαρμόσουν τη σύσταση τέσσερα έτη μετά τη δημοσίευσή της και, αν είναι αναγκαίο, θα προτείνει νομοθετικά μέτρα για την ενίσχυση του δικαίωματος νομικής συνδρομής στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η παρούσα δέσμη μέτρων καθορίζει κοινά ελάχιστα πρότυπα για το δικαίωμα δίκαιης δίκης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αποτελεί βήμα προόδου στο πρόγραμμα της Επιτροπής για τα δικονομικά δικαιώματα. Σε συνδυασμό με το πλήρες φάσμα πράξεων που θεσπίστηκαν για την υλοποίηση της διασυνοριακής δικαστικής συνεργασίας σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, μέσω κοινών ελάχιστων προτύπων, προωθεί την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Το νέο καθεστώς που καθιερώθηκε από τη Συνθήκη της Λισαβόνας θα αρχίσει να ισχύει πλήρως σύντομα. Το μεταβατικό καθεστώς της Συνθήκης για τον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων (που καλυπτόταν από τον πρώην «τρίτο πυλώνα») λήγει στις 30 Νοεμβρίου 2014. Από την ημερομηνία αυτή, η Επιτροπή θα έχει εξουσίες εκτέλεσης σε όλο το κερτημένο στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα έχει πλήρη δικαιοδοσία για τις πράξεις αμοιβαίας αναγνώρισης που προηγήθηκαν της Συνθήκης της Λισαβόνας. Αυτή η εξέλιξη, μαζί με την καθιέρωση συστήματος ποινικής δίωξης στο επίπεδο της Ένωσης για να καταπολεμηθεί η απάτη εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ, θα αλλάξουν το τοπίο του ευρωπαϊκού χώρου ποινικής δικαιοσύνης.

Η διεθνοποίηση του εγκλήματος θα πρέπει να οδηγήσει σε αύξηση των αιτημάτων διερεύνησης και εκτέλεσης των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις σε ολόκληρη την ΕΕ που θα απορρέει από την εφαρμογή πολλών μέτρων αμοιβαίας αναγνώρισης. Επομένως, είναι σκόπιμο να σημειωθεί πρόοδος στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τα δικονομικά δικαιώματα με την ταχεία έκδοση της παρούσας νέας δέσμης μέτρων.

Μακροπρόθεσμα, το πλαίσιο αυτό δικονομικών δικαιωμάτων θα μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο. Ο αντίκτυπός του στην τήρηση του δικαιώματος δίκαιης δίκης στην πράξη θα πρέπει να αξιολογηθεί προσεκτικά και οι ενδεχόμενες ελλείψεις θα πρέπει να καταγραφούν, ενδεχομένως με την προοπτική εκπόνησης ενοποιημένης πρότασης για τα δικαιώματα δίκαιης δίκης.